

УДК 37.371.7

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.100.6>**В. В. Любарець**

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інтелектуальних систем та цифрових технологій
Академії праці, соціальних відносин і туризму

Ж. Л. Верьовкіна

кандидат педагогічних наук,
директор Гімназії №4 м. Києва

Г. І. Васильєва

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті сконцентрована увага на одній з актуальних проблем формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності. Виокремлені суперечності між запитом суспільства у соціально-здоровій особистості та низьким рівнем сформованості соціального здоров'я молоді, відсутністю відповідного забезпечення освітньої діяльності, означили мету дослідження: теоретично обґрунтувати аспекти формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності. Відповідно компаративного аналізу науково-практичних надбань філософії, педагогіки, психології, медицини у дослідженні соціального здоров'я здобувачів освіти констатовано багатомірність досліджуваного феномену: здатності до емоційної стійкості та інтеграції у суспільство; спроможності налагоджувати здорові міжособистісні стосунки; готовності до активної участі у колективі та громаді. Висвітлено рекомендації «Експертного кола з оновлення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» з акцентом на впровадженні соціально-емоційного освітнього процесу на всіх рівнях освіти та розробки інноваційного методичного супроводу для науково-педагогічних працівників. Акцентовано увагу на аксіологічному, гносеологічному, когнітивному та діяльнісно-вольовому компонентах формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності. Висвітлено основні функції формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності: діагностичною, інформаційно-комунікативною, адаптивною, рефлексивною, соціокультурною, інтеграційною, формувальною. Приділено увагу втілення індивідуально-освітньої траєкторії формування соціального здоров'я у освітній діяльності задля персоналізації шляху реалізації потенціалу здобувача освіти з урахуванням його зацікавленості, потреб, мотивів, бажання, здібностей, можливості, готовності та здоров'язбережувальної компетентності. Зазначено важливість організації «мережевого навчання» формування соціального здоров'я здобувачів освіти через залучення різних інституцій, які забезпечує стейкхолдерський підхід у освітній діяльності.

Ключові слова: соціальне здоров'я, здоров'язбереженість, здобувачі освіти, формування, критерії, функції, освітня діяльність, індивідуально-освітня траєкторія, «мережеве навчання».

Постановка проблеми. Соціокультурні процеси в постійно мінливих умовах суспільства потребують формування соціального здоров'я особистості в національній системі освіти. Актуальність формування соціального здоров'я населення України, зокрема здобувачів освіти у освітній діяльності, зумовлена критичним станом здоров'я молоді. Останнім часом, змушений перехід на дистанційне навчання в умовах пандемії COVID-19 і воєнних дій з 24 лютого 2024 року спричинив ряд проблем, які вплинули на зменшення кількості соціально-здорової молоді: знецінення соціального здоров'я, збереження системи цінностей, поширення шкідливих звичок, низька гармонізація внутрішнього світу

та комунікація з оточенням, погіршення якості та доступності освіти у цілому [6].

Педагогічний досвід показує недоліки теорії та практики формування соціального здоров'я здобувачів освіти через суперечності між: запитом суспільства у соціально-здоровій особистості та низьким рівнем сформованості соціального здоров'я молоді; наявністю емпіричного досвіду формування соціального здоров'я здобувачів освіти та відсутністю соціально-педагогічних досліджень з формування соціального здоров'я здобувачів освіти у сучасних соціокультурних реаліях; потребою у гармонійному розвитку якостей здобувачів освіти (фізичних, духовних, психічних, соціальних) та відсутністю від-

повідного організаційно-методичного забезпечення соціально-освітньої діяльності, що відповідає цій проблемі у цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що в останнє десятиріччя проблемі питанню здоров'язбереженню особистості приділяли учені: В. Білик, Ж. Верьовкіна, С. Книш, Т. Літвінова, В. Любарець, Ю. Мельник, О. Омельчук, Н. Тимошенко. Аналіз досліджень вчених констатує важливість дослідження проблеми формування соціального здоров'я здобувачів освіти у постійно мінливому середовищі та кіберзагроз.

Метою статті є теоретичне обґрунтувати аспекти формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності.

Досліджуючи теоретичні аспекти формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності, ми використовували теоретичні (аналіз джерел, синтез, порівняння, узагальнення теоретичного підґрунтя соціально-педагогічних аспектів) та емпіричні (спостереження, аналізу особистого досвіду авторів статті) методи.

Виклад основного матеріалу. У наслідок вторгнення росії відбувся вплив на безкомпромісні зрушення безпеки людства у соціокультурному середовищі. В умовах російської агресії пригнічується процес соціальної творчості та життєтворчості особистості [5, с. 189]. Це призводить до переосмислення та обґрунтування нових тенденцій у формуванні соціального здоров'я здобувачів освіти. Система освіта в суспільстві повинна бути вирішальним генератором у формуванні соціального здоров'я, зреалізовану на її ціннісних орієнтаціях, когнітивних здатностях та мотивах комунікації [5, с. 190].

Під час заходу МОН «Експертне коло з оновлення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» [7], учасники (освітняни, науковці та представники громадського сектору) обговорили шляхи формування життєвих компетентностей та «самозарадності» [7] учнівства у різних сферах безпекової поведінки та фінансової грамотності, умотивованим висновком якого є рекомендації:

- впровадження соціально-емоційного освітнього процесу на всіх рівнях освіти;
- оновлення практико-орієнтованих підходів навчання та інтерактивних методів;
- розробки інноваційного методичного супроводу для науково-педагогічних працівників;
- забезпечення системи підготовки науково-педагогічних працівників до впровадження соціальної та здоров'язбережувальної освіти.

Фундамент соціального здоров'я полягає у сукупності науково-практичних надбань філософії, педагогіки, психології, медицини. Їх надання збагачує особистість духовністю, осмислення парадигм її буття, соціально-активною

діяльністю, емоційним та фізичним розвитком, формує особистісне ставлення до здоров'я та життєдіяльності. Здоров'я залежить від культури, здоров'язбереження особистості та відношенням суспільства до забезпечення розвитку соціального здоров'я у соціокультурному середовищі. Практика здоров'язбереженості, віднайдення рівноваги та культивування комфортної життєдіяльності, зміцнення соціальних зв'язків мають вирішальне значення для покращення соціального самопочуття.

О. Ворохаєв зазначає, що здоров'я є загальнолюдською цінністю, наголошує саме на фізичній, соціальній та психологічній гармонії особистості, соціальне здоров'я вважає складовою соціалізації [1, с. 18]. Важливим у формуванні соціального здоров'я здобувачів освіти вбачаємо у дослідженні вченого констатацію його бачення на важливості формування соціальної складової здоров'я особистості: прояву здоров'язбереженості у її соціальній активності, розвитку культури здоров'я, гармонії у відносинах з собою, з оточуючими та природою [1, с. 21].

Н. Тимошенко, досліджуючи соціальне здоров'я як складову благополуччя особистості, висвітлює його через складові: соціальну взаємодію та підтримку; соціальне розуміння; уможливлення участі приймати рішення у власному житті; економічному статусі та доступі до ресурсів; середовище та побутові умови; доступі до медицини та освіти; соціальну інклюзію; соціокультурні та релігійні цінності [10, с. 702].

Формування соціального здоров'я здобувачів освіти у соціокультурному середовищі прямолінійно залежить від соціального здоров'я особистості, родини, громади, нації. На думку вченого Ю. Мельника, «соціально-педагогічна система формування соціального здоров'я особистості» є інваріантною соціальною системою зі спеціально-організованою соціально-педагогічною діяльністю забезпечення формування соціального здоров'я особистості у соціокультурному середовищі з врахуванням її вікових та індивідуальних особливостей [8].

Т. Літвінова досліджуючи здоров'язбереження здобувачів освіти, концентрує увагу на системності формування наукових знань про аспекти соціального здоров'я особистості, на важливості розвитку здатностей його збереження в соціокультурному середовищі. Вчена складовими системи здоров'язбережувальної освіти вважає фізичне, розумове, психогігієнічне, моральне, екологічне, гендерне, статеве виховання [4]. Складові здоров'я перебувають у діалектичному зв'язку: фізичне – психічне – соціальне – духовне. Багатовимірність поняття «соціальне здоров'я» полягає у [3]: здатності до емоційної стійкості та інтеграції у суспільство; спроможності налагоджу-

вати здорові міжособистісні стосунки; готовності до активної участі у колективі та громаді.

Формування соціального здоров'я здобувачів освіти відбувається у площині внутрішніх (мотиваційної, когнітивної, афективної, ціннісної, поведінкової) [8] та зовнішніх (академічні досягнення здобувачів освіти щодо збереження та зміцнення здоров'я) [9] складових здоров'язбереження.

Формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності забезпечується аксіологічним, гносеологічним, когнітивним та діяльнісно-вольовим компонентами. Акмеологічний компонент забезпечує усвідомлення здобувачами освіти цінностей феномену здоров'я та переконання у необхідності здоров'язбереженості. Гносеологічний забезпечує формування соціокультурної та здоров'язбережувальної компетентностей, здібностей та здатностей, умотивованим інтересом та готовністю до здоров'язбереження. Когнітивний компонент усистемлює здобуті особистістю знання про соціальне здоров'я, досвід здоров'язбереження, про сутність прав та безпеки людини у соціумі, про правила комунікації з суспільством та індивідуумом. Діяльнісно-вольовий компонент сприяє формуванню готовності здобувачів освіти до здійснення усвідомленого вибору поведінки, прийняття рішень та оцінювання наслідків на основі сформованого світогляду й самосвідомості, прагнення до збереження соціального здоров'я, контролю результатів для саморозвитку та самоудосконалення.

Формування компонентів соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності забезпечується функціями (табл. 1): діагностичною, інформаційно-комунікативною, адаптивною, рефлексивною, соціокультурною, інтеграційною, формувальною.

Формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності має здійснюватися з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей з залученням різних соціальних інститутів суспільства, державних/приватних програм та проєктів, з використанням засобів масової інформації, з впровадженням законодавчих й нормативно-правових актів держави, морально-етичних норм, традицій тощо.

Завдання закладів освіти навчити їх здобувачів, у постійних викликах мінливого екосередовища, формувати соціальне здоров'я, проєктуючи індивідуально-освітню траєкторію.

Індивідуально-освітня траєкторія формування соціального здоров'я полягає у персоналізації шляху реалізації потенціалу здобувача освіти з урахуванням його зацікавленості, потреб, мотивів, бажання, здібностей, можливості, готовності та здоров'язбережувальної компетентності. Процес персоналізації шляху реалізації індивідуально-освітньої траєкторії формування соціального здо-

ров'я здобувачем освіти ґрунтується на виборі: форм, видів та темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності, освітніх програм, вибіркових освітніх компонентів, методів та форм навчання, технологій та засобів навчання. Реалізація індивідуально-освітньої траєкторії відбувається через індивідуальний навчальний план [2].

Важливою підтримкою у процесі персоналізації шляху реалізації індивідуально-освітньої траєкторії формування здоров'язбереження здобувачів освіти є «мережеве навчання» з розгалуженою сіттю зв'язків-підтримки, а саме співпраця закладів освіти зі стейкхолдерами: рекреаційними комплексами, заповідниками, фермами, ботанічними садами, музеями, бібліотеками, науковими установами, мережею закладів сфери культури та креативних індустрій. Організація «мережевого навчання» забезпечує практико-орієнтоване формування соціального здоров'я здобувачів освіти через залучення різних інституцій, які забезпечує стейкхолдерський підхід у освітній діяльності.

Висновки. Компаративне обґрунтування аспектів формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності уможливило означити соціально-педагогічні умови:

- залучення у інформаційно-освітнє середовище закладів освіти соціальних інститутів суспільства: наукові установи, закладів освіти, медицини, центрів реабілітації, регіональних та територіальних громад, громадських організацій, закладів дозвілля та оздоровлення;

- організація освітньої діяльності науково-педагогічними працівниками, з екологоспрямованим та здоров'язбережувальним змістовим наповненням соціокультурного середовища з врахуванням індивідуальних потреб та можливостей здобувачів освіти;

- створення сприятливого мікроклімату задля персоналізації індивідуальної освітньої траєкторії формування соціального здоров'я усіх суб'єктів освітньої діяльності [4];

- організація практико-орієнтованого «мережевого навчання» з залученням стейкхолдерів у освітню діяльність;

- організація діагностичної, інформаційно-комунікативної, адаптивної, рефлексивної, соціокультурної, інтеграційної, формувальної функцій організації соціокультурного середовища з врахуванням компонентів формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності: аксіологічного, гносеологічного, когнітивного та діяльнісно-вольового.

Заклади вищої освіти задля формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності повинні організувати соціокультурне середовище з залученням стейкхолдерів та створити умови для забезпечення їх індивідуальної освітньої траєкторії розвитку та саморозвитку здоров'язбережувальної компетентності.

Таблиця 1

Функції формування соціального здоров'я здобувачів освіти у освітній діяльності

Функція	Семантична характеристика
Діагностична	спрямована на моніторинг розвитку здобувачів освіти на основі прогностичного контролю, узгодження зусиль та дій педагога відповідно до їх природних можливостей
Інформаційно-комунікативна	трансляція здорового способу життя через досвід наукових шкіл, наслідування традицій, ціннісних орієнтацій, які сприяють дбайливому ставленню до власного здоров'я та життя
Адаптивна	передбачає оптимізацію стану власного організму та підвищення стійкості до стресогенних чинників природного та соціального середовища
Рефлексивна	полягає в переосмисленні попереднього особистісного досвіду щодо збереження здоров'я
Соціокультурна	полягає у сприйнятті соціальної дійсності, адаптації до фізичного та соціокультурного середовища; спрямованості на суспільну діяльність, альтруїзм, емпатію, відповідальність перед іншими, безкорисливість, демократизм у поведінці
Інтеграційна	об'єднує освітні стандарти у сфері соціокультурної діяльності, наукові концепції та традиції та народного досвіду збереження здоров'я в соціокультурному середовищі
Формувальна	на основі біологічних та соціальних закономірностей становлення особистості, спадкових якостей, які обумовлюють індивідуальні фізичні та психічні властивості

Список використаної літератури:

1. Ворохаєв О. А. Соціальне здоров'я особистості як проблема здоров'язбереження. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 6 (162) / Нац. ун-т «Черн. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2020. С. 18–22. (Серія: Педагогічні науки).
2. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380). Верховна Рада України: Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Літвінова Т.В. Сутність дефініції «соціальне здоров'я». Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ : БДПУ, 2017. С. 33–38.
4. Літвінова Т.В. Педагогічні умови формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми, 2020. No 8 (102). С. 207–219.
5. Любарєць В. В. Актуальність дослідження соціально-когнітивних аспектів в умовах інформаційно-освітнього середовища. / Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 189–191.
6. Liubarets V., Zinkova I., Zemlina Y., Voroshylova H., & Tymeichuk A. (2022). The development of creative tourism in Ukraine and globally during the COVID-19 pandemic. *Turyzm*, 32(2), 145–161.

7. Міністерство освіти і науки України. Експертне коло з оновлення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. 10 квітня 2025 року. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-provelo-ekspertne-kolo-z-onovlennia-sotsialnoi-ta-zdoroviazberezhuvalnoi-osvitnoi-haluzi>
8. Мельник Ю. Б. Соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я в учнів початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2010. 346 с.
9. Омельчук О. В., Білик В. Г., Книш С. І. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців з фізичної рекреації та вчителів основ здоров'я на засадах міждисциплінарної інтеграції. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 4 (149) (2022): 118–122.
10. Тимошенко Н. Є. Соціальне здоров'я як складова соціального благополуччя. // Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал. 2024. № 3(31). С. 693–704.

Liubarets V., Verovkina Z., Vasylieva H. Formation of social health of students in educational activities

The article focuses on one of the current problems: the formation of social health of education seekers in educational activities. The identified contradictions between the demand of society for a socially healthy personality and the low level of formation of social health of youth, the lack of appropriate provision of educational activities, determined the purpose of the study: to theoretically substantiate the aspects of the formation of social health of education seekers in educational activities. According to the comparative analysis of scientific and practical achievements of philosophy, pedagogy, psychology, medicine in the study of social health of education seekers, the multidimensionality of the studied concept was stated: the ability to emotional stability and integration into society; the ability to establish healthy interpersonal relationships; readiness for active participation in the team and community. The recommendations of the «Expert Circle on the Renewal of the Social and Health-Preserving Educational Sector» are highlighted, with an emphasis on the implementation of the socio-emotional educational process at all levels of education, the development of innovative methodological support for scientific and pedagogical workers. The focus is on the axiological, epistemological, cognitive and activity-volitional components of the formation of social health of education seekers in educational activities. The main functions of the formation of social health of education seekers in educational activities are highlighted: diagnostic, informational-communicative, adaptive, reflective, socio-cultural, integrational, formative. Attention is paid to the implementation of an individual educational trajectory of the formation of social health in educational activities in order to personalize the path of realizing the potential of the education seeker, considering his interest, needs, motives, desires, abilities, opportunities, readiness and health-preserving competence. The importance of organizing «network learning» for the formation of social health of education seekers through the involvement of various institutions that provide a stakeholder approach in educational activities is noted.

Key words: social health, health protection, education seekers, formation, criteria, functions, educational activity, individual educational trajectory, «network learning».